

„ÁLTALÁBAN SOHA SEMMI SE KÖNNYŰ”

Rakovszky Zsuzsa: Történekek

Rakovszky Zsuzsa legújabb verseskötete, a *Történekek*, amely 2018-ban a Magvető Időmérték sorozatában jelent meg, a korábbi lírákötetekhez hasonlóan igen vékonyka, mindössze 72 oldalas, ám igen sokszínű kötet, és a szerző eddigi meghatározó témáinak, formáinak felvonultatása mellett újdonságokat is tartogat. A *Történekek* három fő részből áll, az első hat különálló verset (*Klondike*, *Megjötték!*, *Az utolsó napok*, *Az igazság pillanata*, *Egy más világban*, *Az ok*) a *Három kép a város történetéből* ciklus, majd egy több részből álló verses regény vagy inkább – Lapis József szóhasználatát követve¹ – verses elbeszélés, az *Állapotváltozások* követi.

A kötet első hat verse szerepvers, amelyekben hol egyes szám első személyben, hol pedig többes szám első személyben beszélő narrátorok mesélik el életük történetét (*Klondike*) vagy egy-egy számukra fontos eseményt (*Az igazság pillanata*), olykor magyarázkodnak, okokat keresnek (*Az ok*), olykor pedig végtelen beletörődéssel nyugtázzák életük alakulását (*Egy más világban*). Közös ezekben a versekben, hogy szereplőik nem vállalják a felelősséget tetteikért, az élet csak megtörténik velük – ez is egy magyarázata lehet a címnek –, a körülmények irányítják cselekedeteiket. Az egyetlen vers, amelyben megjelenik a felelősségtudat szikrája, az eseményekre való ráhatás lehetősége, *Az ok* című. A versben egyes szám első személyben beszélő, szerencsétlen javaslatra miatt száműzött királyi tanácsadó saját döntését látja az oknak, amely miatt kitört a háború, ám rögtön fel is menti magát. Okot keres és talál a tanácsra, vágyat érez önnön fontosságának bizonyítására, amely minden ember sajátja: „Isten, ki egyedül / látja át lelkünk bonyolult / mintázatának színét és fonákját, / tudja, hogy nem vagyok se jobb, se rosszabb, / mint az a pék, amelyik készakarva / svábbogarat csempész a konkurens pék / kenyértészájába, vagy az a lány / a tánckarban, aki a záróképben / igyekszik csinosabb társnőjét kitakarni – / egy ember, mint a többi... Csak a helyzet / lángfénye nyújtotta gigászi méretűvé / árnyékom az idők falán” (25–26.). A végső ok tehát általánossá táguul, alapvető emberi tulajdonsággá, így pedig az egyéni ember felelőssége is semmivé lesz. *Az ok* cím egyszerre utal a tanácsra, amely kiváltotta a háborút, de az emberi természet-re is, amely a tanácshoz vezetett, és a történetet végső soron elkerülhetlenné tette. Rakovszky ezekben a versekben különböző figurákat vezet be, ám a történekek mindig szükség-

¹ Lapis József: *Más világok. Élet és Irodalom*, 2018/23, 21.

Magvető Kiadó
Budapest, 2018
72 oldal, 2499 Ft

szerűnek tűnnek. Az *ok* már idézett részében a versforma is reflektál erre az általánossá, örök érvényűvé válásra, a(z emlékezés, magyarázkodás szökeresésére is utaló) soráthajlások által összefolynak a különböző személyek (pék, tánczari lány) és tetteik, mindennek oka az emberi természet maga. A kötet hátsó borítójára is ebből a versből került egy idézet: „Ijesztő / gondolat, hogy nem pokolbéli szörnyek, / nem a titáni, öncélú gonoszság / karmai közt veszünk el, nem az borítja lángba / a kontinenseket, hanem legköznapiabb / hibáink, egy kevés hiúság és macacsság, / önismeretünk vakfoltja, ilyesmik, / mint amikor egyetlen / kiáltástól indult hógörgeteg / falvakat temet el, vagy gesztenyét sütő / kislány gyújtotta tűztől leég a város” (26.). Ez az idézet jól összefoglalja a kötetet, a művek mindegyike az emberi természet univerzalitása köré szerveződik.

Bár az első hat vers és a *Három kép a város történetéből* ciklus versei a múltban játszódnak, mind olyan általános jelenségekre mutatnak rá, amelyek minden korban érvényesek, és a jelen eseményeire is ráolvashatók. A *Klondike*-ban az aranyásónak álló narrátor meséli el történetét. A vers az 1896–1899 közötti aranylázra reflektál, melynek során körülbelül százezren érkeztek a kanadai Klondike régióba olyanok, akik az aranyásással próbálták szebbé tenni jövőjüket. Visszatérésekor azonban a narrátor már nem tudja eldönteni, hogy melyik élete volt az igazi, az aranyásós lét vagy a hazatérés utáni nyugalmas élet Dollyval: „de hogy melyik is volt az igazi életem, / az ott vagy a mostani...? Az ember / azt hinné, ez ma már mindegy. De nem” (11.). Ahogy Rakovszky korábbi műveiben gyakran, itt is az identitásválság témája és a transzlokális identitásváltoztató hatása köszön vissza. Míg szerepverseiben az identitásválságban általában nem játszik szerepet a helyszínek közötti mozgás, regényeiben a helyszínváltoztatás szinte mindig befolyásolja az identitást. Ez az egyik szöveghely, ahol egyértelműen látszik Rakovszky prózájának és költészetének erős összekapcsolódása. Emellett a jelenre is reflektál a szöveg, a *Klondike* beszélője és a ma külföldön dolgozó magyarok között – ahogyan ez Kiss Georgina kritikájában is feltűnik² – erős a hasonlóság.

A *Megjöttek!* című vers a gregorián naptár bevezetése, a reformáció és az ellenreformáció idejét teszi témájává, hasonló környezet jelenik meg benne, mint *A kígyó árnyéka* című Rakovszky-regényben. A gyanakvás, egymás megfigyelése, a titkos misék és keresztelők mind ismerősek lehetnek a regény olvasói számára. A szerepvers azonban végül itt is egy általánosabb téma felé mozdul el, a győzelem és vereség folyamatos váltakozása felé: „hogy náluk az igazság, / amely mindig az áldozatoké – / mivel fordult a kocka ...és hogy jaj, jaj nekünk!” (14.). Az *utolsó napok* és az *Egy más világban* című vers is az ókori többistenhit lassú, észrevétlen eltűnését teszi témájává, míg a kötet egyik legerősebb darabja, *Az igazság pillanata* egy forradalmat ír le, a legyőzött és a legyőző személyének esetlegessége azonban újból az emberi természet univerzalitására fordítja a figyelmet: „Zavartan, csöndben álltunk, / nem mertünk egymásra nézni, hogy meg ne lássuk / a társaink szemében a csalódást, a sajátunk / ikertestvérét. Erre vártunk? / Ezért volt nappalunk és éjszakánk / az izzó gyűlölet mérgével átitatva? / Hiszen ezek csak emberek! / Akár az őr, a pék, a sarki kocsmá / pincérlánya, vagy éppen mi magunk” (21.). Rakovszky verseiben az emberek mind épp ugyanolyanok, ugyanolyan rosszak és jók, csak a körülmények, a sors helyezi őket különböző szerepekbe. A „fehér és fekete” (14.) világ csak az áldozatok illúziója, mindenki más csupán olyan figura az élet sakkjárában, aki nem tudja, mit játszik.

Rakovszky szerepverseivel, elsőként a *Hangok* ciklussal kapcsolatban korábban felmerült, hogy a szereplők egy hangon szólnak, sémaszerűek.³ Ez a *Történesek* kötet első hat versében azonban átalakul, Rakovszky tudatosan egy-egy típust mutat be, a cselekmé-

² Kiss Georgina: „...a világ héj”: Rakovszky Zsuzsa: *Történesek*, *KULTer.hu*, 2018. 11. 26. (<http://kulter.hu/2018/11/a-vilag-hej/>)

³ Tózsér Árpád: Emlékezés a jövőre: Rakovszky Zsuzsa költészetéről a *Hangok* című kötete kapcsán. *Holmi*, 1997/9, 1193.

nyek és a szereplők sematikusságára a művek éppen ráerősítenek azáltal, hogy az általános emberre helyezik a hangsúlyt, a karakterek épp olyanok, mint mindenki más, ugyanazok a hibáik és gyengeségeik. Ezek a szerepversek épp a szerepek lényegét kérdőjelezzik meg, a művekben nem azért lesz valaki jó vagy rossz, forradalmár vagy diktátor, mert így dönt vagy ilyen a személyisége, hanem mert a történelem folyása ezt a szerepet szánta neki. Tetteiket pedig épp ezek a szerepek és a végletekig általános emberi viselkedésmódok határozzák meg. Rakovszky 2016-ban azt nyilatkozta, hogy a verseket, amelyeken dolgozik, történelmi olvasmányai inspirálták,⁴ így bár akár lehetséges lenne a versek szereplőit egy-egy történelmi személlyel azonosítani, de gyümölcsözőbbnek tűnik, és a versek megformáltsága is ezt erősíti, hogy inkább a versek időfelfogásának körköröségére, a személyek és történések fájó általánosságára helyezzük a hangsúlyt.

Rakovszky költészete már a kezdetektől urbánus költészet, alig van az egész életműben olyan vers, amely nem városi környezetben vagy éppen lakásbelsőben játszódik. Ez a városiasság pedig prózájára éppúgy jellemző, szereplőinek természetes terepe a város, vidékre csupán azért kerülnek, hogy leplezzék a kor normáinak áthágását (*A kígyó árnyéka*), gyermekkoruk helyszínén töltekezzenek fel a városi élet izgalmi után (*VS*), vagy hogy a városi élet hátrahagyásával korábbi szabad életüket egy szorosan szabályozott világgal cseréljék fel (*Célia*). Jelen kötetben már a ciklus címében is megjelenik a város (*Három kép a város történetéből*), de a különálló versek jó része is urbánus környezetben játszódik vagy kiemelt szerepet játszik benne egy-egy város. A *Történések* egy korok és városok közötti utazásként is értelmezhető, hiszen a kötet során a történelmi világok különböző városain, városkezdeményein át megérkezünk egy jelenbeli magyar városba.

A ciklus egy város történetének három epizódját villantja fel egy-egy nő életén keresztül, és mind a három vers az otthont helyezi a középpontjába. A *Ládákban* a városlakók gonoszságától vagy inkább kétségbeejtő naivságától megrettenő lány soha többé nem megy ki a történet helyszínére, a *Halott apáca*-ban Márta nővér, mikor otthona, a zárda elhagyására kényszerítik, meghal, míg a *Kertitörpék*-ben a részben visszavásárolt családi otthonában látogat meg egy öreg nőt egy régi barátnője vagy rokona, akinek a nő a ház és a kert sorsát meséli el. A kötet első hat verse valójában egy-egy ismeretlennek szóló monológ, ami igen gyakori Rakovszkynál, ahogy erre a szerző *Hangok* című kötetének vizsgálata során Tózsér Árpád rámutat.⁵ A *Három kép a város történetéből* ciklusban azonban a monológokat a kötetben először más hangok is megtörik (*Ládák*, *Halott apáca*), bár a címetettjük még mindig egy-egy idegen. Új értelmezési lehetőségként felvetném azt is, hogy nem szóban elhangzó monológokról, hanem önéletírásokról van szó, amelyek címettje az utókor vagy talán még inkább önmaguk. Ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy a narrátorok sok esetben saját élettörténetüket mondják el, saját sorsukkal, életük alakulásának szükségszerűségével néznek szembe. Ráadásul Rakovszky prózai írásaiban is kedveli ezt a megoldást, legelső regényében, *A kígyó árnyékában* is önéletírást olvashatunk, és *Vay Sándor / Sarolta az orvos számára írt önéletírása alkotja a VS című regény jó részét.*

A ciklus utolsó darabja, a *Kertitörpék* már egy pontosan meghatározott személyhez szól, aki azonban egyáltalán nem beszél a mű során. Ebben a versben hangzik el a sor, amely jelen írás címe is, és amely a könyvben szereplő összes mű mottója is lehetne: „Általában soha semmi se könnyű” (39.). És a legemlékezetesebb képet is ebben találjuk, az évtizedekkel azelőtt elvett és lakásokra felosztott ház kertjét az undok szomszédaszony kertitörpe-serege védelmezi attól, hogy bárki más is használja a ház lakói közül: „A kert teljes hosszában – kerti törpék! / Csúcsos sipkás, hosszú szakállú, / kedélyesen vigyorgó kis gnómok, krumpliorrú, / dülldet szemű apró szörnnyetegek, / vörösek, kékek,

⁴ Nagy Kinga: Rakovszky Zsuzsa: Húszéves kor után nem történik az emberrel semmi érdekes, *KönyvesBlog*, 2016. 02. 08. (https://konyves.blog.hu/2016/02/08/maszk_es_oneyletrajz)

⁵ Tózsér, i. m., 1195.

szörnyű gipszszínekben! / Szorosan álltak, hogy egy szék se férjen / közéjük – már ha valakinek lenne kedve / elüldöggélni ilyen társaságban... / (Volt egy nagy, pettyes bolondgomba is / az egyik sor közepe táján.) / Ez a törpehadserege, az ő hadserege. / Ez őrzi az elhódított / területet – lehetne persze rosszabb, / de mégis... Hát szóval ez van a kerttel” (39.). Bár Rakovszkyval szemben többször megfogalmazódott kritikaként, hogy szerepverseiben is egy hangon szól, ez a vers jól bizonyítja, hogy Rakovszky a hétköznapihoz közeli nyelvháznál is finoman képes költészetté alakítani.

Ahogy láthattuk, a kötet fokozatosan elmozdul az egyes szám első személyű szerepvers-monológoktól, és a verses elbeszélés már jórészt a dialógusokra és a beszélők váltakozására épül. Ugyanígy az időben is előrehaladunk a kötet során, a régmúltban játszódó különálló versektől a közelmúltig jutunk a ciklus során, majd a verses elbeszélés a jelenbe kalauzol. Rakovszky ritkán ír a jelenről, verseinek és prózájának jó része is a múltat teszi témájává, vagy a jelen és múlt összeolvadását. Csupán kevés vers és novella, illetve legutóbbi regénye, a *Célia* játszódik a jelenben. Az *Állapotváltozások* hat részből áll: *Egy péntek este*, *Két barát*, *A jóslat*, *A koncerten*, *Romkocsma*, *Tízijáték*. A verses elbeszélés több szinten is kötődik a *Céliához*, mindkettő a jelen városi életét mutatja be, a művészettel is viszonyba állítva: míg a címszereplő Célia a harmincas évekbeli filmek világát tartja vonzónak, a verses elbeszélés Emője a Brontë-regényeket próbálja ráolvasni a valóságra. Emellett mindkettőben Rakovszky korábbi műveitől idegennek tetsző, kortárs témák is megjelennek, míg a *Céliában* ilyen a pláza és a valóságshow-k világa, az *Állapotváltozásokban* az internet és a számítógépes játékok.

Az *Állapotváltozások* két főszereplője a valós és virtuális élet között hintázik, Emő Rochesterről ábrándozik, közben pedig macskamaszkos topless képet posztol az internetre, a számára kinézett férfi, Jenő pedig a számítógépes játékok világában él. A szöveg tudatosan játszik rá a shakespeare-i átöltözésekre, jelenkori *Rómeó és Júliaként* vagy *Ahogy tetszikként* is értelmezhető a mű, de a macskaálarc Truman Capote *Álom luxuskivitelben* című kisregényére vagy a kisregény alapján készült filmre is utalhat. Emő hasonlóan elérhetetlen vágyakat kerget, mint Holly Golightly, és ugyanúgy egy nála idősebb férfi okozta jelenbeli kiszolgáltatott helyzetét. A mai kor jelenségeivel szemben a szövegből bizonyos helyeken elítélő kritika olvasható ki, Rakovszky szövegeire alapvetően jellemző a komorság, és ez a kötet talán pesszimistább a korábbiaknál, az emberi faj általános gyengeségei helyett azonban a verses elbeszélés a kor negatívumait veszi sorra. Rakovszky versformái általában igen kidolgozottak, Lator László erről így ír: „Valahányszor elolvasok egy-egy Rakovszky-verset, az az első benyomásom, hogy meglehetősen laza szövésű, bár mégis biztos kézzel megformált szabad verset olvasok. [...] De másodszori olvasásra észreveszem, hogy sorai többnyire hibátlan jambikus sorok, ha kényelmesen vagy éppen lomposan araszolnak is előre, kivetnivalót a legfinnyásabb akadémikus pedantéria se találhatna bennük. Ha még jobban odafigyelek, az is kiderül, hogy versei rímelnék, nem feltűnően, nem kedvtelve csinálja, sőt mintha éppen abban lelné kedvét, hogy hibátlan technikáját alig-alig vesszük észre”⁶. A verses elbeszélésben azonban ennek a finomságnak nyoma sincs, a rímek folyamatosan felhívják magukra a figyelmet, kizökkentik az olvasót. Ez vagy szerencsétlen megoldás – ahogy ezt Kiss Georgina írja⁷ –, vagy tudatos rávilágítás arra, hogy a versforma ebben a világban csak ironikus lehet, itt nincs helye a finomkodásnak. Erre utalhat az is, mikor a korábbi hétköznapi beszédhez közelítő versnyelv Jenő szavaiban hirtelen átvált egyfajta filozofikus hangnemre: „Milyen valóságról beszélsz? Amit / így hívsz csak árnyék, nincs szubsztanciája, / a semmi szülte, és magába zárva / őrzi a semmi buborékait” (49.). Ha összehasonlítjuk ugyanebben a versben a másik férfi szereplő, István szóhasználatával – „Na és a nő, / velük mi lesz? Ők mégis jobb, ha vannak / három dimenzióban!” (51.) –

⁶ Lator László: Világító közbeszéd. *Holmi*, 1992/2, 284.

⁷ Kiss, i. m.

vagy Jenő későbbi megszólalásával – „Később két nőt talált a Facebookon, / egy kedves szőkét, és egy sebzett sötétet. / »Végül is nem rossz... (bár a szőke szebb): / örök okoskodó, mimózálelek, / könnyes mosoly, intenzív lelki élet – / ha most csapdába csal, végképp lúzer leszek!«” (53.) – egyértelmű az ironikus hatás. Ráadásul a valóság mibenlétével foglalkozó filozofikus gondolatok csupán a számítógépes játékokon kívüli világban való részvétel alóli felmentésként jelennek meg, és a „valóság” – ezzel az épp a valóság mibenlétét megkérdőjelező verssel kapcsolatban csupán idézőjelesen beszélhetünk valóságról – mellett egyetlen indokként a nők kézzelfoghatósága jelenik meg. Rakovszky Jenője és Emője a kor tragédiája miatt nem lehet egy pár, a romantikus szerelmi történetekhez illő magasztos stílus és a fájón hétköznapi folyik egybe a verses elbeszélésben. Csábító, hogy Emőt és Jenőt egymás tükörképeiként szemléljük – ahogy ezt Lapis József is felveti⁸ –: míg Emő irodalmi hőseit keresi hiába a jelen férfijaiban, Jenő a számítógép világaiban él, valójában azonban Emő is Jenőhöz hasonlóan az interneten éli ki valódi vágyait, ott lehet igazán az a nő, aki szeretne. Jenő azonban a „valóságban” egyáltalán nem képes működni, mikor kilép a város világába, szinte rögtön egy kocsmába indul, és részegen vegyül el a tömegben. Bár a kötetben szereplő összes mű az emberi általánosságokra helyezi a hangsúlyt, ebben a hosszabb alkotásban némileg elidegenítő hatású a szereplők sematikussága, illetve a tipikusan 21. századi jelenségekkel szembeni elítélő hangnem.

Rakovszky egyik korábbi versével, a *Gyerekkori öreg nőkkel* kapcsolatban írja azt Lator, hogy „Rakovszky, mint a régész, egy eltemetett világ cserepeiből-szilánkaiból idézi fel a valahai életet. Egy családét, családtöredékét, a nagyobbra is valló kisvilágét”.⁹ Valójában ez a leírás Rakovszky korábbi költészetére szinte általánosságban jellemző, a lakásbelső, mikrokörnyezetek leírása rendkívül fontos szerepet játszik Rakovszky műveiben, ez a kötet azonban kilép ebből a sémából, mikrokörnyezetek helyett a városok a legfontosabb terek ezekben a szövegekben. „Rakovszky nem menekülhet nagy témája, az idő problematikája elől” – írja Lapis József a kötetéről.¹⁰ Ez így is van, ám ebben a kötetben az idő is valamiképp kitágul, már nem fájón múlik vagy megáll egy pillanatra, hanem folyton ismétli önmagát, körkörösé válik, erre példa a *Megjöttek!* című versben a győztesek és vesztesek természetesnek tűnő váltakozása, a *Kertitörpék*ben a kert kisültű kisajátítása a „hárpia” (38.) szomszéd, majd annak „lélek szerinti” unokája (38.) által, illetve amikor a verses elbeszélésben a virtuális térben jelenik meg több élet lehetősége: „Nevet cserélek / s karaktert, ha kedvem ebben telik, / az elrontott élet helyett pedig, / ha akarom, jöhet egy másik élet” (49.). Rakovszky költészete emellett egyre inkább prózaszerű lesz, verseinek története van, sok esetben novellisztikusak. Úgy látszik, hogy a szerző mindig a két műfaj között egyensúlyozik, míg a regényeiről szóló kritikákban, tanulmányokban gyakran azt találjuk, hogy lírai a prózanyelve, addig a költészete a prózához kezd hasonlatossá válni. A verses elbeszélés mint átmeneti műfaj megjelenése pedig még inkább erősíti ezt a hatást. Rakovszky legnagyobb erénye talán éppen ez, hogy a próza és költészet között épít működőképes utakat. Az esetében nincs nagy különbség az epikája és a lírája között, ahogyan erre korábban is utaltam, sokszor ugyanazok a témák játszanak kulcsfontosságú szerepet, és ugyanaz a felismerhetően „rakovszkys” nyelv szólal meg – némileg ugyan talán áthangolva – mind a két műnemben. A *Történetek* szerethető, izgalmas kötet, és bár Rakovszky nem mutatja meg teljesen új arcát, de láthatóan kísérletezik a korszakokkal, és átértelmezi korábbi témáit.

⁸ Lapis, i. m., 21.

⁹ Lator László: Üres színpad, in: Uő.: *Kakasfej vagy filozófia? Mire való a vers?*, Európa, Budapest, 2000, 116.

¹⁰ Lapis, i. m., 21.